

Przemoc rówieśnicza – strategie radzenia sobie w sytuacji jej wystąpienia

Przemoc rówieśnicza stanowi w dzisiejszej dobie poważny problem ogólnoswiatowy. Negatywne zachowanie ze strony rówieśników może wpływać na kształtowanie się osobowości dziecka i relacji z innymi. Ma też wpływ na samoocenę.

Każdego dnia w szkołach na całym świecie dzieci i młodzież są zastraszani, dręczeni, dokuczają im, szydzi się z nich. Oprawcami są często koleżanki i koledzy z klasy lub ze szkoły. W takich momentach wiedza i zaangażowanie osób dorosłych są niezwykle istotne. Osoby, które nie rozpoznają i nie powstrzymują komentarzy czy zastraszania w momencie ich wystąpienia, w rzeczywistości propagują przemoc i dają przyzwolenie na jej kontynuację, co w konsekwencji prowadzi do intensyfikacji zjawiska. Szkodzi nie tylko ofiarom, ale także negatywnie wpływa na klimat panujący w szkole i możliwości edukacyjne wszystkich uczniów.

Znęcanie się jest powszechnie definiowane jako celowe, powtarzające się krzywdzące działania, słowa lub inne gesty (wyzwiska, groźby, i/lub unikanie), popełniane przez jedno lub więcej dzieci wobec drugiego. Występuje ono czasami wobec nowych uczniów w szkole, jako tzw. „rytuały inicjacyjne”.

Znęcanie się może mieć charakter:

- fizyczny: bicie, szturchanie, duszenie, gryzienie, ciągnięcie za włosy...
- werbalny: krzywdzące wyzwiska, dokuczanie czy plotkowanie
- emocjonalny: odrzucenie, terroryzowanie, wymuszanie, zniesławienie, poniżanie, zastraszanie, manipulowanie przyjaźniami, izolowanie, ostracyzm i presja rówieśnicza
- seksualny: molestowanie seksualne, ekshibicjonizm, podglądactwo, propozycje seksualne... .

Niepokojąca jest skala przemocy. Doświadczyło jej aż 57% dzieci. Jak wynika z badań, najczęstszą formą przemocy rówieśniczej jest przemoc fizyczna (42%), następnie psychiczna (29%), napaść zbiorowa (18%), znęcanie się (14%), przemoc podczas randki (6%). Odsetek osób wykorzystywanych seksualnie przez rówieśnika wynosi 4%. Przemocy psychicznej częściej doznawały dziewczęta (36%) niż chłopcy (22%). Jednocześnie należy pamiętać, że występowanie w środowisku rówieśniczym działań agresywnych stanowi w pewnych granicach normę rozwojową we wszystkich grupach wiekowych. Trudno sobie wyobrazić, by w grupie rówieśniczej nie pojawiły się nigdy przezwiska, wykluczenie z grupy czy nawet przejawy agresji fizycznej, ale o małym natężeniu. Wówczas jak sądzi znawca tematu J. Pyżalski nie wymaga to szczególnej interwencji osób dorosłych.

Przemoc rówieśnicza wpływa na zachowanie ofiary, wyniki w nauce czy trudności natury emocjonalnej.

Akty zastraszania występują zwykle z dala od nauczycieli lub innych dorosłych. W konsekwencji, jeśli sprawcy pozostają bezkarni, ofiary stają się jeszcze bardziej bezbronne, ogarnięte atmosfera strachu.

Do zauważalnych objawów przemocy u dziecka należy:

- obniżenie ocen ucznia, ponieważ uwaga jest odciągana od nauki
- absencja, wagarowanie spowodowane strachem przed sprawcą
- utrata poczucia własnej wartości
- odczucie izolacji, wycofanie
- fobia szkolna, depresja
- rezygnacja z rzeczy, które były kiedyś priorytetem, np. występy na apelach szkolnych.

Jeśli przemoc nie ustępuje, ofiary czasami podejmują drastyczne środki, takie jak zemsta w postaci walki, próby samobójcze, a nawet samobójstwa.

Osoby postronne i rówieśnicy ofiar przemocy mogą zostać odciągnięci od nauki, co może objawiać się:

- lękiem przed obcowaniem z ofiarą z obawy przed obniżeniem własnego statusu lub zemsta ze strony sprawcy
- strachem przed zgłaszaniem incydentów związanych z mobbingiem, ponieważ nie chcą być nazwane „kapusiem”, „konfidentem” czy „donosicielem”
- mogą być wciągani w zachowanie zastraszania przez presję grupy

- mogą odczuwać poczucie zagrożenia
- mogą mieć poczucie utraty kontroli.

W sytuacji zjawiska przemocy do interwencji na poziomie szkoły można zaliczyć:

- przeprowadzenie ankiety dla uczniów w celu określenia charakteru i zakresu problemów związanych z prześladowaniem w szkole
- utworzenie tzw. komitetu koordynującego (z dorosłych pracowników szkoły) profilaktykę bullyingu
- ogólnoszkolne propagowanie polityki wspierającej zdrowe relacje rówieśnicze (np. za pośrednictwem radiowęzła, szkolnych gazetek lub apeli)
- zwiększony nadzór w obszarach, które są miejscami zastraszania i przemocy w szkole
- opracowanie ogólnoszkolnych zasad i sankcji przeciwko zastraszaniu
- opracowanie systemu wzmacniania zachowań prospołecznych
- zaangażowanie rodziców w zajęcia i imprezy szkolne
- współpraca z instytucjami, np. policją, CIK, biurami profilaktycznymi (warsztaty dla uczniów, rodziców, nauczycieli).

Inne działania nauczycieli i dyrekcji, które mogą okazać się skuteczne w zapobieganiu przemocy w szkole:

- szybka i skuteczna reakcja na wszelkie nieprawidłowości zaobserwowane wśród uczniów
- ścisłe nadzorowanie dzieci na placach zabaw, na korytarzach, w toaletach, szatniach i innych miejscach, w których dochodzi do zastraszania
- spotkania i szkolenia dla nauczycieli i rodziców oraz warsztaty uczniów na temat przemocy rówieśniczej
- opracowanie jasnych procedur działania w przypadku przemocy rówieśniczej
- nauka kompromisów
- nauka asertywności
- zadbanie o komunikację z rodzicami uczniów, którzy zgłaszają przypadki zastraszania
- doprowadzanie do konfrontacji z uczniami i rodzicami ofiary i oprawcy

Należy pamiętać o organizowaniu cyklicznych spotkań klasowych, podczas których będzie możliwość dyskusji nad przeciwdziałaniem bullyingowi i innym formom przemocy wśród uczniów.

W zależności od sytuacji i własnego poziomu komfortu, uczniowie mogą:

- natychmiast zwrócić się o pomoc do osoby dorosłej
- zgłaszać przypadki zastraszania/wiktymizacji personelowi szkoły
- oferować wsparcie ofierze, gdy widzą, że jest prześladowana
- prywatnie wspierać ofiary przemocy rówieśniczej słowami życzliwości i empatii
- wyrażać dezaprobatę dla zastraszania poprzez nieprzyłączanie się do śmiechu, dokuczania lub rozpowszechniania plotek czy hejtu

Należy poinformować dzieci i młodzież, że jeśli osoba jest agresywna wtedy zawsze należy poinformować natychmiast o takiej sytuacji dorosłego.

Nauczyciel może zgłaszać wypadki przemocy w szkole przez:

- zgłoszenie incydentu do dyrektora szkoły
- w przypadku poważnych incydentów, np. przemoc fizyczna lub seksualna – natychmiastowe zgłoszenie sprawy odpowiednim organom ścigania
- dokładne udokumentowanie incydentu przemocy (data, godzina, miejsce, osoby, opis zdarzenia)
- ścisłą współpracę z innymi nauczycielami i pracownikami szkoły oraz rodzicami, aby monitorować sytuację i reagować na przemoc
- poinformowanie rodziców ofiar i sprawców o incydencie oraz o podjętych przez szkołę działaniach
- podejmowanie działań prewencyjnych (szkolenia, kampanie edukacyjne na temat przeciwdziałania przemocy)
- bezwzględne przestrzeganie polityki szkoły w zakresie bezpieczeństwa i procedur zgłaszania incydentów przemocy

Przykłady niepoprawności komunikatów przy występowaniu przemocy rówieśniczej:

- **To tylko zabawa** – bagatelizowanie i minimalizowanie agresji jako drobnostki, która nie zasługuje na uwagę.
- **Powinieneś/powinnaś się zmienić** – próba obwiniania ofiary za agresję, sugerując, że to jej sposób bycia jest przyczyną problemu.
- **Nie mów nikomu, bo to tylko pogorszy sprawę** – zamiar ochrony agresora może prowadzić do ukrywania agresji i utrzymywania jej.
- **Umiesz liczyć, licz na siebie** – brak wsparcia i pomocy ofierze, co może prowadzić do większej izolacji i trudności w radzeniu sobie z agresją.
- **To normalne w Twoim wieku** – przesłanie, że agresja rówieśnicza jest naturalna i nie ma powodu do zmartwień.
- **Nie bądź beksa, bądź twardy/twarda** – sugerowanie, że ofiara jest słaba, zamiast skoncentrowania się nad rozwiązaniem problemu.
- **Musisz się tylko z nim/nią zaprzyjaźnić** – próba propagowania uległości, mimo nieakceptowalnego zachowania agresora.
- **Nie powinieneś/powinnaś tego robić, to może kogoś drażnić** – sugerowanie, że to ofiara jest odpowiedzialna za reakcję agresora.
- **Takie życie, nie zmienisz tego** – przyjęcie bezradności i brak wiary w możliwość rozwiązania i zapobiegania agresji rówieśniczej.

Przykłady prawidłowych komunikatów przy występowaniu przemocy rówieśniczej:

- **Rozumiem, że jesteś zaniepokojony/zaniepokojona z powodu agresji, której byłeś/byłaś świadkiem. Jestem tu, by pomóc w rozwiązaniu tego problemu** – taki komunikat pokazuje osobiste zaangażowanie w pomoc i wsparcie dla ofiary przemocy.
- **Nie bój się zgłosić sytuacji nauczycielowi lub innemu dorosłemu. Dorośli są po to, by pomagać, a nie oceniać** – taki komunikat, jest jasnym sygnałem, że agresja jest niedopuszczalna i osoba mająca problem powinna zgłosić sytuację dorosłemu, bez konsekwencji.
- **Nikt nie zasługuje na to, aby być prześladowanym** – taki komunikat propaguje empatię i zachęca do działań na rzecz wsparcia ofiar agresji.
- **Osoby, które używają agresji, także potrzebują wsparcia i pomocy** – ten komunikat zachęca do współpracy.

Gdzie warto szukać pomocy/informacji na temat przemocy rówieśniczej?

- Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży – 116 111
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę
- Rodzice, opiekunowie, nauczyciele mogą skorzystać z porad specjalistów pod numerem 800 100 100 (w godzinach 12:00-15:00 od poniedziałku do piątku) anonimowo i bezpłatnie lub online na stronie 800100100.pl.

W Polsce prowadzi się wiele kampanii społecznych dotyczących przemocy rówieśniczej, a oto kilka przykładów:

- Kampania „Powiedzmy stop szkolnej agresji”
- Kampania „Nie znasz, nie hejtuj”

Akcja „Bezpieczna szkoła”

Bibliografia: Chmura-Rutkowska I. (2012) „Przemoc rówieśnicza w gimnazjum a płeć. Kontekst społeczno-kulturowy” w „Forum oświatowym” t. 46, nr 1; Kołodziejczyk J. (2004) „Agresja i przemoc w szkole. Konstruowanie programu przeciwdziałania agresji i przemocy w szkole; Kopyś R.(2018) „Rozwijanie empatii jako forma przeciwdziałania przemocy rówieśniczej w środowisku szkolnym w „Rozprawy społeczne” t. 12, nr 3; Makaruk K. (2022) „Przemoc rówieśnicza (w:) Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce”; Pyżalski J. (2015) „Przemoc rówieśnicza w szkole – badania retrospektywne studentów pedagogiki”; Tłuściak-Deliowska A. (2015) „Nauczyciel a przemoc rówieśnicza wśród uczniów” w „Ruchu Pedagogicznym” t. 158, nr 3; Stradomska M. (2023) „Strategie radzenia sobie w sytuacji wystąpienia przemocy rówieśniczej” w „Głos pedagogiczny” nr 143

Gródek, 25.10.2023 r.

Pedagog szkolny : Ewa Bielawska